

Boukje Bruins (a), Inouk Boerma (b), Lynn Bruijsten (c) & Wenckje Jongstra (a)

(a) Hogeschool KPZ

(b) Hogeschool IPABO

(c) Iselinge Hogeschool

Contact: *b.bruins@kpz.nl*

i.boerma@ipabo.nl

lynn.bruijsten@iselinge.nl

w.jongstra@kpz.nl

‘Boek en burgerschap’. Interactie op de lerarenopleiding over de inzet van rijke, schurende en naburige jeugdliteraire teksten in het burgerschapsonderwijs

1. Inleiding

Basisscholen zijn verplicht om burgerschapsonderwijs een plek te geven in het curriculum. Veel scholen zijn zoekend naar hoe en op welke manier zij hier vorm aan kunnen geven (Inspectie van het Onderwijs 2022). Verhalen zijn bij uitstek geschikt om nieuwe werelden te leren kennen en om de perspectieven van anderen in te leren nemen (Boerma & Leygraaf 2020; Jongstra e.a. 2020; Nussbaum 2010). Het ligt daarom voor de hand om lees- en burgerschapsonderwijs met elkaar te verbinden. Hogeschool KPZ, Hogeschool IPABO en Iselinge Hogeschool zijn hiermee aan de slag gegaan, met dank aan een subsidie van Stichting Lezen. Opleiders van deze drie verschillende Pabo's hebben samen onderwijsactiviteiten ontworpen, waarbij op iedere locatie aankomende leraren aan de slag zijn gegaan met burgerschapsonderwijs aan de hand van een rijk jeugdliterair boek en andere rijke teksten.

Het doel van het project ‘Boek en burgerschap’ was om de interactie tussen studenten over (fragmenten uit) kinderboeken te faciliteren, waarbij een kritisch geletterde houding ten aanzien van de verhalen werd ingenomen. Dat wil zeggen dat studenten werden uitgedaagd om, aan de hand van de teksten, ‘macht’, ‘taal’ en ‘identiteit’ te onderzoeken (Van den Bossche & Klomberg 2020). De kern van de gebruikte methodiek, ‘werken met schurende en naburige teksten’ (Jongstra e.a. 2020), is dat de student informatie uit meerdere bronnen haalt, wat zorgt voor verschillende perspectieven.

2. Methodiek

Tijdens de bijeenkomsten ‘Boek en burgerschap’ is gewerkt met de methodiek ‘Schurende en naburige teksten’. Deze methodiek houdt in dat gewerkt wordt met meerdere bronnen over één onderwerp. Deze bronnen kunnen elkaar aanvullen of juist wat schuren, waardoor de nieuwsgierigheid van de lezer geprikkeld wordt en waardoor hij dieper na gaat denken. Door interactie met elkaar over die bronnen en door de verschillende perspectieven (van de lezer en de bronnen) ontstaat een dieper begrip van het onderwerp dat centraal staat. Het innemen van deze perspectieven sluit mooi aan bij de doelen die bij burgerschapsonderwijs centraal staan. Binnen de bouwsteen ‘Diversiteit’ is het van belang dat leerlingen zich verdiepen in diverse perspectieven, om zo kennis te maken met culturele en etnische diversiteit in onze samenleving (SLO 2021).

3. Opzet

De studenten die deelnamen aan het project kregen in totaal vier boeken cadeau, die waren uitgekozen door de verschillende deelnemende hogescholen. Er is gekozen voor boeken voor verschillende leeftijden en de boeken moesten burgerschapsthema's bevatten die de kritische geletterdheid van de studenten stimuleren. Hogeschool IPABO koos voor de onderbouw het prentenboek *Idje wil niet naar de kapper* door Michael Middelkoop, Hogeschool KPZ koos voor de midden- en bovenbouw *De reis van Syntax Bosselman* door Arend van Dam en Iselinghe Hogeschool koos voor bovenbouw po/onderbouw vo *Echte Amerikaanse jongens* door Jason Reynolds en Brendan Kiely. Bij elk van deze boeken ontwikkelden de verschillende hogescholen twee lesessenties. Na de zes bijeenkomsten mochten de studenten nog een vierde cadeauboek uitkiezen. Ze mochten kiezen uit zes boeken die aansloten bij de gelezen boeken.

De bijeenkomsten werden ontworpen en geleid door een docent burgerschapsonderwijs en een docent taal. De bijeenkomsten waren gericht op ‘kritische geletterdheid’, ‘culturele diversiteit’ en ‘het innemen van andere perspectieven’. Tijdens de bijeenkomsten was er ruimte voor interactie over de boeken en de thematiek van de boeken. Ook werden verschillende perspectieven op het verhaal onderzocht. Dat gebeurde door literatuurcirkels te organiseren waarin de deelnemers verschillende rollen innamen en door het gelezen boek naast schurende en naburige bronnen te plaatsen.

Daarnaast werden tijdens de bijeenkomst toepassingsmogelijkheden naar de praktijk van de basisschool verkend, door de inzet van verschillende werkvormen. Deze werkvormen hadden als doel bij te dragen aan de bewustwording en versterking van de eigen ‘kennis’, ‘waarden’, ‘opvattingen’ en ‘vaardigheden’ op het gebied van burgerschap, en aan versterking van de pedagogisch-didactische competenties om deze boeken te benutten in het onderwijs.

Voorbeeld: *Idje wil niet naar de kapper*

De bijeenkomsten zijn op de verschillende hogescholen bij derde- en vierdejaars voltijdstudenten uitgevoerd. De eerste twee over *Idje wil niet naar de kapper* waren als volgt opgebouwd:

- De studenten kregen het boek en lazen het meteen vanuit verschillende rollen (Jongstra & Kieft, 2022) om het boek te verkennen.
- De studenten gingen, na informatie te hebben gekregen over de *White Gaze* (Morrison 1998), in gesprek over de ‘witte blik’. Deze blik is geheel afwezig in *Idje wil niet naar de kapper*.
- Studenten gingen opnieuw kijken naar het prentenboek met de volgende vraag in gedachten: “denk je nu anders over bepaalde stukken, denkend aan de *white gaze*?”
- Voorafgaand aan de tweede bijeenkomst moesten de studenten (prenten)boeken zoeken waarin een doelgroep werd gemarginaliseerd. Deze boeken werden vervolgens naast *Idje wil niet naar de kapper* gelegd en besproken.
- Tot slot hebben de studenten nagedacht over een activiteit die je met de leerlingen kan doen om het bewustzijn te stimuleren dat boeken altijd geschreven zijn voor een bepaalde doelgroep en dat niet iedere groep in de samenleving of perspectief evenveel ruimte krijgt in de jeugdliteratuur.

Bij veel studenten werden de ogen geopend. Ze hadden zich nooit gerealiseerd dat er sprake is van een bepaald perspectief en dat dat perspectief niet altijd passend is voor iedereen. Zij zagen zeker mogelijkheden om met dit prentenboek dit gesprek ook in hun praktijk op gang te brengen.

4. Ervaringen

Studenten en docenten waren enthousiast over de aanpak. Tijdens de gesprekken werd de leeservaring verdiept en het eigen perspectief bevraagd. Studenten werden zo geconfronteerd met hun eigen perspectief, het overheersende perspectief en perspectieven die minder aandacht krijgen, en dat zette ze aan het denken. Studenten waren daarnaast erg positief over de cadeauboeken. Ze waren enthousiast omdat ze het zelf mooie boeken vonden, maar ook om ze in de praktijk van de basisschool te gebruiken.

Tijdens de workshop zullen we het ontwikkelde lesmateriaal delen en dieper ingaan op de ervaringen die zijn opgedaan tijdens de bijeenkomsten.

Referenties

- Boerma, I. & M. Leygraaf (2020). “Lees en leef je in!”. In: *JSW*, 104 (7), p. 6-9.
- Bossche, S. Van den & A. Klomberg (2020). *Jeugdliteratuur door de lens van etnisch-culturele diversiteit*. Utrecht: Eburon.
- Inspectie van het Onderwijs (2022). *Peil. Burgerschap einde basisonderwijs 2019-2020*. Online raadpleegbaar op: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/themaraapporten/2022/03/09/peil.burgerschap-einde-basisonderwijs-2019-2020>.
- Jongstra, W., H. van den Ende & M. Zwama (2021). “De kracht van verwondering bij het lezen van schurende en naburige teksten”. In: *Zone*, 20 (3), p. 6-10.
- Jongstra, W. & M. Kieft (2022). ‘Handreiking literatuercirkels voor professionals in de kindberoepen’. Online raadpleegbaar op: <https://www.kpz.nl/wp-content/uploads/2022/12/Handreiking-literatuercirkels-voor-leraren-4.pdf>.
- Jongstra, W., T. Spoelstra, R. Aantjes, I. Pauw & B. de Muynck (2020). ‘Onderzoeksverslag. Een verkenning naar de rol van jeugdliteratuur in de persoonsvormende en socialiserende functie van het basisonderwijs’. Online raadpleegbaar op: https://www.radiantlerarenopleidingen.nl/Portals/0/OpenContent/Files/Research/Documents/Radiant_Onderzoeksrapport._Een_verkenning_naar_de_rol_van_Jeugdliteratuur_....pdf?ver=FV1ZxBoKYARmDmJReI6iLA%3d%3d.
- Morrison, T. (1998). “Toni Morrison – Charlie Rose”. Online raadpleegbaar op: <https://charlierose.com/videos/17664>.
- Nussbaum, M.C. (2010). *Not for profit. Why democracy needs the humanities*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- SLO (2021). ‘Handreiking burgerschap funderend onderwijs. Doelgericht en samenhangend werken aan burgerschap’. Amersfoort: SLO.